Ján Botík, DOLNOZEMSKÍ SLOVÁCI. TRI STOROČIA VYSŤAHOVALECKÝCH OSUDOV, SPÔSOBU ŽIVOTA A IDENTITY SLOVÁKOV V MAĎARSKU, RUMUNSKU, SRBSKU A BULHARSKU. *Vydavateľstvo Ivan Krasko, Nadlak 2011, 338 s. Jako obrazový doprovod využity části výtvarné práce László Mazána „Čabianski sedliaci“.–*

Kniha *Dolnozemskí Slováci* Jána Botíka je kolekcí osmnácti textů rozmanitého charakteru (odborných studií, příležitostných textů, konferenčních příspěvků, recenzí ad.) které daný autor na (dvoj)téma *Slováků* a *Dolní země* publikoval v posledních více než třiceti letech. Tyto texty se doposud nacházely roztroušené v bezmála dvou desítkách publikací a časopisů, takže jejich souhrn byl pro řadového zájemce o danou tematiku prakticky nedostupný. Šťastný nápad vydat dané dílčí příspěvky v jednotném díle je tak především vstřícným krokem ke všem čtenářům se zájmem o problematiku slovenského osídlení Dolní země, který tito jistě přijmou s povděkem.

Z výše uvedeného vyplývá, že recenzovanou publikaci lze chápat do jité míry jako publikaci bilanční. Kniha přitom představuje jak zhodnocení vzhledem k příslušnému badatelskému diskurzu, tak také svého druhu ohlédnutí, resp. rekapitulaci příslušné oblasti badatelské dráhy J. Botíka. A dlužno dodat, že se jedná o oblast, s níž je autor spojen takříkajíc nadvakrát – nejenže badatelský diskurz o dolnozemských Slovácích výrazným způsobem (a to nejen v uplynulých třech dekádách) spoluutvářel, ale jakožto rodák z Gorné Mitropole – jedné ze tří slovenských obcí v Bulharsku – je zároveň také jedním z těch, o nichž jeho kniha pojednává. Uvedený fakt přitom není, máme za to, pouhým externím faktorem, jakousi vůči dané knize vnější historickou náhodou; naopak lze mezi řádky poměrně snadno číst, že právě tato okolnost je jedním z nevysychajících pramenů motivace a zájmu J. Botíka o tuto problematiku.

Tematický svorník celé publikace představuje slovenské osídlení území nazývaného od 15. století Dolní zem (maďarsky *Alföld*) či Dolní Uhry, tedy nížinné oblasti Uherska, nacházející se jižně od správního centra země, obývané především Maďary (na rozdíl od oblastí ležících na sever zvaných Horní země – *Horniaky*, *Felföld* –, hornatých území dnešního Slovenska obývaných převážně obyvatelstvem slovenského původu). Na toto území, na kterém se dnes rozkládá Maďarsko, Srbsko, Rumunsko a Chorvatsko, se od začátku 18. století do přelomu 19. a 20. století z důvodů religiózních (náboženské pronásledování) a ekonomických (chudoba, nedostatek půdy) stěhovalo z Horní země (celkem šlo o zhruba 40 tisíc rodin, resp. 200 tisíc osob; s. 30) slovensky hovořící obyvatelstvo evangelického augsburského vyznání (s výjimkou části obyvatel Békešské Čaby a Selenče; s. 32). Zde pak po usazení ve vesnickém prostředí (svět dolnozemských Slováků je světem rolníků, sedláků; s. 14) vytvářejí větší či menší etnicky homogenní sídelní celky – *lokální komunity*, tedy slovenské *etnické enklávy* (s. 15), resp. slovenské *jazykové ostrovy* (třebaže bohoslužebným a vyučovacím, resp. písemným a administrativním jazykem v nich dlouhou dobu byla biblická čeština, tedy jazyk Bible kralické, resp. zpěvníku J. Třanovského/Tranovského *Cithara Sanctorum*, zvaného Tranoscius; s. 49, 54–55, 107, 122, 190–191).

Kultura těchto enkláv – či spíše její jednotlivé lokální varianty, neboť dolnozemští Slováci netvořili jednotné, kulturně homogenní společenství (s. 8) – byla díky podmínkám, ve kterých krystalizovala, výrazně *synkretická* (s. 20), přičemž jedním z jejích dominantních rysů byl specifický *luteránský ráz* příslušných komunit (s. 47). Náboženství bylo přitom v komunitách dolnozemských Slováků „sestrou národnosti" (s. 54), přičemž přinejmenším v některých případech zněla odpověď na otázku „Kdo jsi?" primárně nikoli „Slovák", ale „evangelík"; jinak řečeno, náboženské povědomí a identifikace zde byly rozvinutější než identifikace národnostní (s. 189). Ačkoli uvedený případ je možná případem mezním, je třeba vzít vážně upozornění některých badatelů (M. Kmeť), že fenomén dolnozemských Slováků evangelického vyznání by měl být chápán jako fenomén *etnokonfesní* (s. 54).

K patrně nejvýraznější změně chápání příslušných enkláv, následně také identity jejich obyvatel (zpočátku ovšem jednoznačně a v mnoha případech také pouze externí povahy), dochází v roce 1918, kdy se po ustavení Československa stal pojem Dolní zem v principu historickou kategorií a z dolnozemských Slováků se stali Slováci zahraniční, resp. národnostní menšina v rámci nástupnických států rakousko-uherské monarchie (s. 8). V této poloze a ovšem s řadou vnitřních transformací pak odpovídající lokální komunity přetrvávají až dodnes, přičemž ty nejstarší z nich již dosahují stáří úctyhodných tří set let. Na úrovni dnešních státních útvarů představuje výjimku pouze nejjižnější výběžek dolnozemských Slováků – Slováci v Bulharsku, jejichž tři enklávy (Gorna Mitropolija, Podem /dříve Mrtvica/ a Brašljanica) a s nimi i celý odpovídající „slovenský ostrov" v důsledku rozsáhlých migračních procesů po 2. světové válce fakticky přestaly existovat (s. 237).

Takové jsou hlavní obecné kontury fenoménu dolnozemských Slováků, který J. Botík ve své knize tematizuje z řady úhlů, na pozadí rozličných horizontů a rovněž za využití rozmanitých metodologických postupů. Publikace je rozčleněna do tří oddílů (čtvrtou sekci tvoří seznam literatury, ediční poznámka a medailonek autora). První oddíl soustřeďuje v rámci celé kolekce texty nejanalytičtější: autor zde na konkrétních příkladech představuje užívaný pojmový aparát, vymezuje fenomén dolnozemských Slováků jako analytickou kategorii a zabývá se hlavními prvky charakteru příslušných komunit (bilingvismus, adaptace, luteránství ad.). Ve druhé sekci se nacházejí texty charakteru historicko-etnografických sond do konkrétních dílčích témat, jako je otázka rodiny u dolnozemských Slováků, migrace z Dolní země do Argentiny, působení a odkaz rodu Ambrušovců, popřípadě texty věnované konkrétním lokálním komunitám (Níreďháza, Pivnica), resp. širším celkům na úrovni odpovídajících státních útvarů (Slováci v Bulharsku). Třetí sekce pak celou příslušnou tematiku „zalidňuje" a „polidšťuje", neboť je věnována především osobám, resp. dílu konkrétních osobností tak či onak spojených s fenoménem Dolní země a jejích slovenských obyvatel (Ondrej Krupa, Anna Divičanová, Ondrej Štefanko, Ján Michalko). Úhrnem řečeno, kniha *Dolnozemskí Slováci* má velice široký tematický záběr, který v kombinaci s rozmanitými přístupy bezmála zaručuje, že spokojeno bude celé čtenářské spektrum, od akademických

badatelů po rodáky. Schopnost či spíše umění psát pro všechny a přitom se před žádnou kategorií čtenářstva neshodit, lze autorovi pouze závidět.

Co říci závěrem? Snad to, že klade-li si J. Botík v úvodu své práce otázku, jsou-li „historicko-geografický útvar Dolnej zeme a enklávno-diasporické spoločenstvo dolnozemských Slovákov […] aj v súčasnosti eště vedecky produktívnymi a prínosnými poznávacími jednotkami," (s. 9) je jeho kniha na danou otázku asi tou nejlepší odpovědí, a to odpovědí veskrze kladnou.

Marek Jakoubek
(Katedra antropologie FF ZČU, Plzeň)

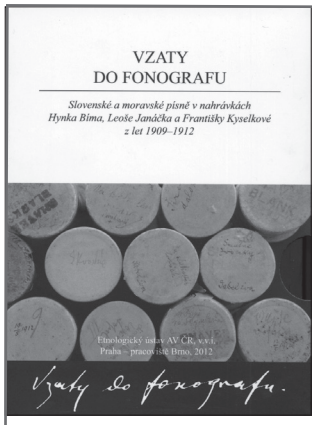

Vzaty do fonografu

Slovenské a moravské písně v nahrávkách Hynka Bíma, Leoše Janáčka a Františky Kyselkové z let 1909–1912. Kolektiv autorů. Ed. Jarmila Procházková.

Etnologický ústav AV ČR , v. v. i., Praha – pracoviště Brno 2012, publikace obsahuje: I. Studie a zprávy (234 s.), II. Transkripce textů (181 s.), III. CD 1–3, DVD. Texty v češtině, slovenštině, rejstříky, německé resumé.

Publikace Vzaty do fonografu je výstupem tříletého mezinárodního projektu, který měl za úkol kompletně zpracovat zvukové dokumenty z fonografických válečků uložených ve sbírkách Etnologického ústavu Akademie věd České republiky, v. v. i., pracoviště Brno. Jedná se o záznamy slovenských a moravských písní, které pořídili Leoš Janáček, Františka Kyselková a Hynek Bím v letech 1909–1912. První díl této publikace obsahuje soubor odborných studií a zpráv, jež vyhodnocují daný materiál z různých úhlů, převážně z historického, etnomuzikologického a technického hlediska. Druhý díl nabízí posluchači transkripce mluvených a zpívaných textů. Třetí díl přináší soubor tří kompaktních disků se zpracovanými nahrávkami a datový disk, na kterém jsou uloženy další textové, zvukové a obrazové dokumenty.

Cena s DPH: 790 Kč

ISBN 978-80-87112-62-5

Objednávky vyřizuje: Etnologický ústav AV ČR, v. v. i., Na Florenci 2, 110 00 Praha 1, tel.: 234 612 611, e-mail: gergelova@eu.cas.cz.